

VARIA

XXVIII

Zborník príspevkov z XXVIII. kolokvia mladých jazykovedcov
(Nitra 20. 11. – 22. 11. 2019)

Editori

Jana Nemčeková – Patrik Petráš

Nitra

Slovenská jazykovedná spoločnosť pri Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV,
pobočka pri Katedre slovenského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty
Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre

2020

Slovenská jazykovedná spoločnosť pri Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV, pobočka pri Katedre slovenského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre

Recenzenti

prof. Mgr. Jaromír Krško, PhD.

doc. Mgr. Martin Diweg-Pukanec, PhD.

Editori

Mgr. Jana Nemčeková

Mgr. Patrik Petráš, PhD.

Technický redaktor

Mgr. Patrik Petráš, PhD.

Organizačný výbor konferencie

Mgr. Tomáš Bánik, PhD.

PaedDr. PhDr. Martin Bodis, PhD.

PaedDr. Renáta Hlavatá, PhD.

Mgr. Patrik Petráš, PhD.

PhDr. Mária Rendárová, PhD.

Mgr. Katarína Mikulcová

Mgr. Jana Nemčeková

Vydavateľ

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre 2020

Rozsah: 250 s.

Vydanie: prvé

Formát: online

ISBN 978-80-558-1632-6

EAN 9788055816326

Obsah

Slovo na úvod	5
Pavel Adámek: Dětská percepce vyučovacího předmětu český jazyk na prvním stupni základní školy	6
Vladimíra Bashir Gečová: Chyby v psaných komunikátoch v počiatocnej fáze osvojovania si slovenčiny ako cudzieho jazyka študentmi medicíny	10
Jozef Bilský: Substantívna deklinácia v severošarišských a v podtatranských nárečiach z pohľadu pádového synkretizmu	20
Barbora Burgárová: Porozumenie gramatiky na úrovni viet	29
Katarzyna Burska: Gry językowe na oficjalnym profilu Łodzi na Facebooku	35
Bartłomiej Cieśla: Środki wartościowania na poziomie tekstowym w e-mail marketingu	45
Katarína Gajdošová: Vzťahy medzi vybranými augmentatívnymi adjektívami	56
Barbora Hurtuková: Vybrané modálne výrazy v jazykovej praxi	62
Marek Janosik-Bielski: Komparace vybraných pasáží z textů Tomáše ze Štítného	69
Bianka Jarolínová: Kontrastívna analýza minimálnych ustálených konštrukcií: predložkovo-menné spojenia v nemčine	75
Viktória Kevická: Logopedický prístup k hodnoteniu orálneho diskurzu	83
Laura Klimová: Príčastia ako hapax legomenon vo vybraných zdrojoch Slovenského národného korpusu	91
Samuel Koruniak: Spisovná slovenčina vo Vojvodine v medzivojnovom období v kontexte jazykovej kultúry	98
Daria Korznikova: Gender auf Russisch: Die Entwicklung der russischen Genderlinguistik von den 90er Jahre bis heute	105
Romana Krolčíková: Fungovanie adjektív vo vybraných textoch D. Mitanu (Analýza na báze Slovenského národného korpusu)	117
Lucia Miháliková: K príčinnému vzťahu medzi pohybom a zvukom. Analýza ekvivalencie pohybovo-zvukových slovies v beletristickom texte	125
Patrik Mitter: Univerbizáty oikonym v současné češtině	141
Patricia Molnárová: Ideológia verzus aktualizácia v persuzívnej funkcii novinových titulkov v 60. rokoch	147
Monika Nemcová: Model rozprávania a prerozprávania príbehu	154
Jana Nemčeková: Daniel Lichard a ustaľovanie spisovnej slovenčiny	161
Elwira Olejniczak: Kobiety z želaza – stereotypy a obrazy „słabej płci“ we współczesnych mediach	165

Renáta Pavlová: K zlepšeniu čitateľskej kompetencie v materinskom jazyku	180
Kateřina Pelegrinová: Mezižánrová analýza kvantitatívnych charakteristik prízvukových taktů a slov v češtině.....	191
Patrik Petráš: Využitie elektronického testovania v podmienkach vysokoškolského vzdelávania (so zameraním na výučbu gramatických disciplín v jazykovo a pedagogicky orientovaných študijných programoch)	201
Katarína Rausová: Vybrané črty slovenských prekladov evanjelií.....	215
Mária Rendárová: Porovnanie frazém v slovenčine a v angličtine z aspektu jazykového obrazu sveta	223
Nejc Robida: Slovenščina in sinteza govora Kaj je bilo, kaj bo in kaj je mogoče.....	229
Jana Trebuňová: Gender komparácia vetných kontúr v slovenskom a anglickom jazyku prostredníctvom strojového učenia.....	236
Jana Výškrabková: Rozvíjanie produktívnych jazykových zručností v e-learningových kurzoch slovenčiny ako cudzieho jazyka	244

Slovo na úvod

Zborník Varia sa už stal tradičným výstupom rovnako tradičného a vo vedeckých kruhoch obľúbeného podujatia pre (nielen) začínajúcich lingvistov s názvom Kolokvium mladých jazykovedcov. Na nasledujúcich stránkach nájdete príspevky účastníkov, ktorí sa zúčastnili na dvadsiatom ôsmom ročníku kolokvia, ktoré zorganizovala v dňoch 20. – 22. novembra 2019 Katedra slovenského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre s organizačným príspevom a podporou Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri Jazykovednom ústave E. Štúra SAV v Bratislave. Do Nitry sa tak toto podujatie vrátilo po siedmich rokoch.

Ako aj obsah napovedá, príspevky prezentujú veľmi pestrý repertoár tém, ktoré na kolokviu odzneli. Okrem tradičných lingvistických disciplín, ako fonetika, gramatika, dialektológia, sociolingvistika, onomastika, frazeológia či kognitívna lingvistika, majú v tomto zborníku zastúpenie aj štúdie venujúce sa translatológii, rodovej lingvistike, analýze jazykového prejavu z hľadiska komunikačného i logopedického, ako aj výskumy zamerané na čitateľskú kompetenciu, ďalej sa tu nachádzajú príspevky prezentujúce najnovšie metódy a technológie využívané vo výskume či výučbe jazykov. Na diachrónej osi publikáciu vyvažujú historicky a textologicky orientované príspevky. Kolokviá však majú aj dôležitý medzinárodný rozmer, a preto aj v tomto zborníku sa okrem článkov v slovenčine nachádzajú tiež príspevky v češtine, poľštine, slovinčine a nemčine.

Zároveň by sme chceli touto cestou vyjadriť úprimné poďakovanie recenzentom zborníka prof. Mgr. Jaromírovi Krškovi, PhD., a doc. Mgr. Martinovi Diweg-Pukancovi, PhD., za svedomitú posúdenie príspevkov. Naše poďakovanie patrí tiež všetkým zúčastneným kolegyniam a kolegom na kolokviu za vytvorenie priateľskej atmosféry, ktorá priala nielen inšpirujúcim diskusiam, ale aj nadväzovaniu nových kontaktov, čo by tiež malo byť jedným zo zmyslov takýchto podujatí. Veríme, že predkladaná publikácia nájde svoj pozitívny ohlas v lingvistickej obci nielen na Slovensku, ale aj v zahraničí, k čomu isto dopomôže jej elektronické vydanie.

Editori

Substantívna deklinácia v severošarišských a v podtatranských nárečiach z pohľadu pádového synkretizmu¹

Jozef Bilský

Jazyková a odborná príprava cudzincov krajanov, Centrum ďalšieho vzdelávania,
Univerzita Komenského, Bratislava, Slovenská republika
jozef.bilsky@gmail.com

1 Úvod

Cieľom príspevku je porovnať súčasný stav a morfológický vývin substantívnej deklinácie severošarišských a podtatranských nárečí, a to jednak v rámci gramatických čísel a jednak v rámci skúmaných **nárečí navzájom** so zreteľom na pádový synkretizmus. V článku chceme **poukázať na osobitosti substantívnej deklinácie** týchto pomedzných dialektov v kontraste ostatných východoslovenských nárečí, s ktorými geneticky súvisia, a tiež aj **v kontexte jazykových kontaktov**. V neposlednom rade sa snažíme ponúknuť **vysvetlenie genézy špecifických relačných morfém**.

Vo vývine slovenskej morfológie i v jej súčasnom systéme sa uplatňuje silná tendencia po jednotnej podobe tvarotvorného základu. Odstraňujú sa rozličné variácie bázy, najmä jej zakončenie. Táto základná vývinová tendencia slovenskej morfológie je po celé obdobie vývinu slovenčiny podporovaná všeobecne platným faktorom – **tvarovou analógiou**² (Dvonč a kol., 1966, s. 47).

2 Teoretické východiská

2.1 Základné pojmy

V dôsledku vyššie opísaných procesov v jazyku v jednotlivých paradigmách existujú totožné gramatické morfémy, ktoré vznikli unifikáciou, teda **zjednotením** jednotlivých **pádových prípon**, a to **v súlade** s vyššie uvedeným **princípom analógie**. K tejto unifikácii dochádza jednak v rámci jednej paradigmy³ (vtedy hovoríme o **vnútroparadigmatickom vyrovnávaní**),

¹ Príspevok je výstupom z grantovej úlohy projektu VEGA Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied Dynamické procesy v súčasnej jazykovednej slavistike IV. (Kapitoly z výskumu slovenčiny, poľštiny, rusínčiny a ukrajinčiny) č. 1/0236/20 (2020 – 2022).

² Podľa R. Krajčoviča (1971, s. 100) po upevnení novej deklinačnej sústavy v tvaroslovnom systéme starej slovenčiny práve tvaroslovná analógia sa stala najdôležitejším vývinovým činiteľom.

³ Napr. G sg. *xlapa* : A sg. *xlap* > *xlapa* (G i A sg.).

jednak medzi jednotlivými paradigmami navzájom⁴ (v tomto prípade hovoríme o **medziparadigmatickom vyrovnávaní**). Výsledkom vnútroparadigmatického a medziparadigmatického vyrovnávania je **pádový synkretizmus**, čím sa deklinačný systém jazyka stáva jednoduchší a pravidelnejší (Bilský, 2016, s. 21 – 22). V *Encyklopédii jazykovedy* (1993, s. 429) je pádový synkretizmus⁵ definovaný ako „splývanie pádových foriem“. Priamo z východoslovenských nárečí sa ako príklad výsledku pádového synkretizmu uvádzajú tvary *xlopox*, *ženox*, *zecx* v G, L a v živ. mask. aj v A plurálu. Medziparadigmatické vyrovnávanie relačných morfév v D, v L a v I pl. podľa a-/ja-kmeňov je vo všeobecnosti charakteristické pre východoslovenské jazyky a pre cirkevnú slovančinu, ktorá dlhodobo a intenzívne vplývala na formovanie východoslovenských spisovných jazykov. Výsledkom tohto procesu je **rodová unifikácia v pluráli** (Bilský, 2018, s. 334), ktorá je typická aj pre východoslovenské nárečia (Krajčovič, 1988, s. 279 – 297), ibaže tu sa v rodovej unifikácii presadili maskulínne prípony. Pre úplnosť dodávame, že pádový synkretizmus je širší pojem ako len vnútroparadigmatické či medziparadigmatické vyrovnávanie gramatických morfév. S pádovým synkretizmom súvisí aj tvarová analógia (Bilský, 2019b, s. 17).

Teória jazykových kontaktov bola rozpracovaná na základe synchronného výskumu spisovných jazykov (Dudášová-Kriššáková, 1993, s. 11). Podľa autorky (ibid.) táto teória môže byť dobrým východiskom aj pri výskume interferencie na úrovni vzťahov medzi nárečiami (zo synchronného i diachronného hľadiska), pretože rozšírenie výskumnej bázy teórie jazykových kontaktov smerom k dialektom umožňuje široké chápanie pojmu jazykový kontakt.⁶ Bádateľka (ibid.) ďalej uvádza, že na štúdium jazykových kontaktov a interferencií v dialektológii bohatý materiál poskytujú pomedzné dialekty – v našom prípade sú to podtatranské a severošarišské.

2.2 Výskumné metódy

Pri skúmaní lingvistickej stavby nárečí sa dialektológia opiera o základné pojmy a princípy najnovšej jazykovednej metodológie (Krajčovič, 1988, s. 193). Vzhľadom na náš predmet výskumu

⁴ Napr. D sg. xlapu : D sg. synovi > xlapovi, sinovi (D sg.).

⁵ Uvádza sa *synkretizmus pádov*.

⁶ Pri definovaní termínov *jazykový kontakt* a *jazyková interferencia* vychádzame z publikácie J. Dudášovej-Kriššákovovej (1993, s. 16 – 19).

pôjde o parciálnu,⁷ kontrastívnu⁸ a hlavne diachrónnu⁹ **vedeckú charakteristiku**. Článok je zameraný na substantívnu deklináciu skúmaných nárečí, a tak sa metodicky opierame aj o práce J. Dudášovej-Kriššákovej (2008), ktorá ako hlavné metódy jazykového bádania aplikuje synchrónno-diachrónnu analýzu,¹⁰ konfrontačný opis, **komparatívnu metódu** a v neposlednom rade aj **metódu pomernej** (relatívnej) **chronológie**,¹¹ pretože pri opise jednotlivých procesov pádového synkretizmu je dôležité určiť postupný (chronologický) priebeh vývinu slovných tvarov. Výslednú sumarizáciu zisteného stavu budeme podávať komparatívne a konfrontačne.

3 Dôvody špecifik v deklinácii skúmaných dialektov¹²

3.1 Dôvody špecifik severošarišskej deklinácie

Severošarišské nárečia podľa R. Krajčoviča (1988, s. 287) predstavujú pomedzný areál, lebo sa v ňom vyskytujú stredošarišské a zemplínske jazykové javy. Z nášho pohľadu¹³ dnešná podoba severošarišských nárečí je výsledkom predovšetkým dlhodobých a intenzívnych slovensko-poľsko-rusínskych jazykových interferencií. Tieto pomedzné dialekty ležia na periférii nielen východoslovenského nárečového makroareálu, ale aj na okraji slovenského jazykového územia. Práve táto **periférnosť** je príčinou jednak **petrifikácie**¹⁴ jazykových **javov** zachovaných **zo skoršieho obdobia** vývinu národného jazyka a jednak to vytvára priestor na **jazykové kontakty**.¹⁵ Vplyvom týchto jazykových interferencií sa na pôvodný šarišský (slovenský) základ navrstvili javy poľské a rusínske (východoslovenské).¹⁶

⁷ Parciálna charakteristika je taká, kde je skúmaná jedna jazyková rovina (Krajčovič, 1988, s. 194).

⁸ Ide o opis odlišností medzi nárečiami (ibid.).

⁹ Predmetom diachróнной charakteristiky je predovšetkým vývin jazykovej stavby nárečí v časovom úseku, ktorý súčasnému stavu predchádzal. Pozornosť sa pri takejto charakteristike sústreďuje na štruktúrne zmeny systému a jeho komponentov, na ich motiváciu, na nové funkcie výsledkov zmien, na nové napätia, resp. rozpornosti medzi komponentmi inovovaného systému alebo jeho štruktúry (ibid.).

¹⁰ Táto metóda J. Dudášovej-Kriššákovej (2016, s. 35) pri výskume goralských nárečí umožňuje oddeliť javy geneticky poľské od javov, ktoré boli motivované vonkajším vplyvom slovenských nárečí. Nám tento postup podobne umožní odlíšiť javy geneticky slovenské od javov, ktoré sa na slovenský jazykový základ navrstvili vonkajším vplyvom poľských, resp. rusínskych nárečí.

¹¹ Tento postup pomáha diferencovať javy staršie od mladších (Dudášová-Kriššáková, 2016, s. 35 – 36), čo je pri procese pádového synkretizmu z diachróнного pohľadu dôležité.

¹² Pri klasifikácii nárečí vychádzame z R. Krajčoviča (1988).

¹³ Bilský (2019a; 2017, s. 94 – 105).

¹⁴ Geografickú periférnosť z hľadiska odkrývania detailov vývinu jazyka považuje za kľúčovú aj M. Sedláková (2013).

¹⁵ V prípade severošarišských nárečí slovensko-poľské a slovensko-rusínske.

¹⁶ Poznávame, že vplyvom vyššie uvedenej okrajovej geografickej polohy osobitosti nevznikajú len v substantívnej deklinácii, ale, prirodzene, aj v iných jazykových rovinách.

3.2 Dôvody špecifik podtatranskej deklinácie

Podobne ako severošarišské nárečia aj podtatranské dialekty ležia na okraji východoslovenského makroareálu. Ich geografická poloha vytvára priestor na jazykové kontakty so susednými stredoslovenskými nárečiami a zároveň eliminuje slovensko-poľské jazykové kontakty kvôli fyzikogeografickej bariére – Tatrám.

4 Osobitosti substantívnej deklinácie severošarišských dialektov v singulári

Na základe informácií od F. Buffu (1995, s. 123), ASJ II (1981, s. 49), J. Štolca (1994, s. 117) možno povedať, že v celom severošarišskom pomedznom areáli sa v **I sg.** pôv. **o-/jo-km.** vyskytuje **relačná morféma -em** (*bratem, pod nose, s panem učiteľem*).¹⁷ Podľa I. Kotuliča (2017, s. 125 – 126) sa tieto formy v rámci severošarišských nárečí vyskytujú len severne od Bardejova. Na základe autopsie aj podľa našich nedávnych výskumov v tejto oblasti¹⁸ tvrdíme, že staršiu morfému *-em* postupne vytláča všeobecne slovenská prípona *-om*.¹⁹

V prípade záhorských nárečí R. Krajčovič (1988, s. 98) tvar *I sg. s xlapem* označuje ako pôvodný, pretože k synkretizmu *xlapomъ : synomъ > xlapomъ, synomъ* došlo ešte v psl. E. Pauliny (1990, s. 53) vznik tejto morfémy vo východnej slovenčine vysvetľuje synkretizmom *xlapomъ : synomъ > xlapomъ, synomъ > xlopam, sinam > xlopem, sinem*. F. Buffa (1995, s. 58) odôvodňuje zachovanie morfémy *-em* v severnom Šariši celkovým archaickým charakterom nárečí v tejto oblasti. Z nášho pohľadu ide aj o výsledok slovensko-poľských jazykových kontaktov. Podľa I. Kotuliča (2017, s. 126) do 16. stor. *-em* dominuje v Šariši a na Spiši. Ako vidno, táto prípona v minulosti zaberala širšie územie ako len severný Šariš. Z nášho pohľadu **zmenu -em > -om v I sg. maskulín** treba vysvetľovať jednak **v kontexte jazykových interferencií** so strednou slovenčinou, ako už naznačil aj E. Pauliny (1990, s. 53), jednak **v kontexte tvarovej analógie** podľa plurálových maskulínných prípon *-ox* v L, v G a v A životných maskulín,²⁰ ale najmä *-om* v D. Inštrumentálové prípony *-em/-om* majú rovnakú u-km. genézu, preto toto severošarišské špecifikum nemá vplyv na mieru pádového synkretizmu.

¹⁷ V Hažlíne sa ešte zachovávajú prípony so starším hláskoslovným variantom *-am*, kde hláska *a* tvorí centrálny (pasívny) jav tohto nárečia (Bilský, 2017, s. 36).

¹⁸ Bilský (2014, s. 40, 60; 2017, s. 33).

¹⁹ Táto zmena nastáva jednak interferenciou so spisovnou slovenčinou a jednak so susednými a rozľahlejšími rusínskymi, stredošarišskými a zemplínskymi nárečiami.

²⁰ Aj samotná morféma *-ox* vznikla analógiou podľa prípon *-om* v D pl. a *-ov* v G pl. (Kotulič, 2017, s. 138; Krajčovič, 1988, s. 97).

V prípade pôv. **mask. a-km. v I sg.** je podľa F. Buffu (1995, s. 123; 1953, s. 81) **prípona -u** (z *gazdu*, ze *sluhu*). Podľa I. Kotuliča (2017, s. 141) sú aj v tejto skupine maskulín formy z *gazdem*, ze *sluhem*. R. Krajčovič (1988) a J. Štolc (1981; 1994) tvary I sg. pôv. mask. a-km. v severošarišských nárečiach neuvádzajú. Vzhľadom na to, že tvar *ze sluhu* je pôv. a-km. tvar, táto skutočnosť v tejto paradigme znižuje mieru pádového synkretizmu v porovnaní s rovnakou paradigmou v podtatranských nárečiach. Pri sg. deklinácii typu *sluha* chceme poukázať ešte na jeden dynamický proces. Na základe autopsie a podľa našich nedávnych výskumov²¹ v severošarišskej nárečovej oblasti pôv. tvar G sg. (*ot sluhi*) postupne ustupuje dominantnému slovenskému tvaru *ot sluhu*.²²

Tretím špecifikom je relačná **morféma -ovi**, ktorá sa **ojedinele** vyskytuje v **D sg. neživ. mask.** (*temu stromikovi*, *ku plotovi*) (Buffa, 1953, s. 78; 1995, s. 122). V severošarišskej nárečovej enkláve Hažlín²³ sa vyskytuje dodnes (Bilský, 2017, s. 23). Tento jav v severošarišských nárečiach zvyšuje mieru pádového synkretizmu oproti podtatranským dialektom.

Podľa F. Buffu (1995, s. 127) a ASJ II (1978, s. 33; 1981, s. 23) sa v **G sg.** paradigmiem typu **dľaň, pivňica a macer** vyskytujú tvary s relačnou **morfémou -e**. Ide o lokality od Gaboltova a Sveržova v smere toku Tople až po Kurimu a Kučín²⁴ vrátane Hažlína.²⁵ Ukazuje sa, že táto izomorfa je v rámci severošarišských (a celkovo aj východoslovenských) nárečí situovaná len vo vyššie vymedzenom úseku povodia Tople. Z pohľadu pádového synkretizmu v G sg. paradigmy *dľaň* ide o nepôvodný tvar, kým v deklináciách typu *duša a macer* ide o pôvodné tvary. Tento fakt v severošarišských nárečiach zvyšuje mieru pádového synkretizmu v sg. paradigme *dľaň a* znižuje ju v paradigmách *duša a macer*.

²¹ Bilský (2017, s. 22 – 23; 53 – 54).

²² Podľa ASJ II (1981, s. 22) všetky slovanské nárečia na území východného Slovenska majú v G sg. pôv. mask. a-km. formu *od gazdi* (*od gazdy*) a slovenské nárečia na strednom a západnom Slovensku (okrem záhorských) majú inovatívnejší tvar *od gazdu*. Preto konštatujeme, že súčasná postupná zmena *ot sluhi* > *ot sluhu* v tejto oblasti je primárne spôsobená interferenciou týchto nárečí so spisovnou slovenčinou.

²³ V tejto lokalite aj vo forme *-oj*, resp. *-oji* (Bilský, 2017, s. 23; 53). Nazdávame sa, že *-oji* predstavuje reliktný vývinový archaizmus. Bližšie o genéze tejto prípony porov. J. Bilského (2019b, s. 118 – 120).

²⁴ Na základe autopsie tvrdíme, že formy G sg. od *dľaňe*, *pivňice*, *macere* a *žeme* sú rozšírené v povodí Tople aj ďalej na juh – od Kurimy až po Giraltovcu. Uvedená geografická expanzia tohto javu môže byť umocnená interferenciou týchto nárečí so spisovným jazykom, pretože okolité nárečia majú v tomto gramatickom tvare typicky východoslovenskú formu od *dľaňi*, *pivňici*, *maceri* a *žemi*. Pri pohľade do ASJ II (1981, s. 23) možno zistiť, že genitívny tvar *ot pivňici* nie je pre slovenské jazykové územie atypický a zaberá značnú časť stredoslovenských, ale i západoslovenských nárečí. Bližšie o tejto problematike porov. štúdiu I. Ripku (2003).

²⁵ Tento jav v hažlínskom nárečí potvrdil aj náš nedávny výskum (Bilský, 2017, s. 54).

5 Osobitosti substantívnej deklinácie podtatranských dialektov v singulári

R. Krajčovič (1988, s. 287) v substantívnej deklinácii spišských a podtatranských nárečí uvádza len rozdiel v **I sg. feminín** – v podtatranských nárečiach je tvar *zo ženof*.²⁶ Podľa I. Kotuliča (2017, s. 152) ide o vplyv stredoslovenských nárečí a treba tu predpokladať starší tvar *zo ženoŷ*, ktorý zanikol vplyvom úplnej neutralizácie *v > f* typickej pre spišské a šarišské nárečia. Ako vidno, ku kontrakcii tu nedošlo, čo je výsledok jazykových kontaktov podtatranských dialektov so susednými stredoslovenskými nárečiami a dnes už aj so spisovnou slovenčinou.

Druhou osobitosťou je tvar **znamenĭa** v **N sg.** (Štolc, 1981; 1994) oproti všeobecne východoslovenskej podobe *znameňe*. R. Krajčovič (1988, s. 109) a E. Pauliny (1990, s. 77) predpokladajú, že forma *znamenĭa* v **N** (i v **A**) sg. pochádza z **G sg.**, ktorá tam prenikla abstrahovaním výrazov s hromadným významom typu *viac obilia, mnoho kamenia*. My iné vysvetlenie na túto problematiku nemáme. Táto skutočnosť zvyšuje mieru pádového synkretizmu v podtatranských nárečiach oproti severošarišským, kde v **N** a v **A** sg. sú pôv. tvary *znameňe*. Na druhej strane v severošarišských nárečiach sú v tejto sg. paradigme nepôv. tvary tiež v dvoch pádoch, a to v **L** a v **I** sg. (*o znameňu*, resp. *ze znameňem*). Preto je celková miera pádového synkretizmu v sg. pôv. ɓjo-km. týchto dvoch skúmaných dialektov podobná.

Ďalším špecifikom je **pôv. L sg. neživ. mask. o-/jo-km.** Podľa ASJ II (1981, s. 34 – 37, 46) sú tam tvary *f kotli, vo vetre, na koni, o prasaci*, teda tu neprebehla vnútroparadigmatická analógia **D – L** sg. ako v severošarišských nárečiach, kde sú podoby *f kotlu, vo vetru, na koňu, o prašecu*.²⁷ Tento jav v uvedených paradigmách podtatranských nárečí znižuje mieru pádového synkretizmu v porovnaní s ich ekvivalentmi v severošarišských dialeктоch.

6 Osobitosti substantívnej deklinácie skúmaných dialektov v pluráli

Ďalšou diferenčnou črtou podtatranských nárečí je, že v **N pl.** namiesto východoslovenských relačných morféme *-el/-ove* sú tvary **lužĭa, sinovĭa** (Štolc, 1994, s. 111) a podľa ASJ II (1981, s. 65 – 66) aj *gazdovĭa* a *zacovĭa*. Táto prípona podľa R. Krajčoviča (1979, s. 142) vznikla takýmto medzi-paradigmatickým vyrovnávaním: **bratɓja > braťá; braťá: synové > braťá, synová > bracia, sinovĭa*. Podľa týchto tvarov analogicky vznikli aj formy *lužĭa, gazdovĭa* a *zacovĭa*. Ako vidno, tieto relačné morfémy sú z diachrónneho hľadiska zložitejšie ako severošarišské prípony *-el/-ove*, preto

²⁶ Poznnamenávame, že táto skutočnosť nemá vplyv na mieru pádového synkretizmu, pretože ide len o zmeny, ktoré sú výsledkom rozdielného hláskoslovného vývinu v stredoslovenských a vo východoslovenských, resp. západoslovenských nárečiach. Podrobnejšie o tom porov. R. Krajčoviča (1979, s. 129, 132).

²⁷ Analogicky predpokladáme, že pôv. **L** sg. je aj v ɓjo-km. a v neživ. mask. n-km. a i-km., ktoré nadobudli jo-km. deklináciu, hoci ASJ II (1978; 1981) **L** sg. ɓjo-km. neuvádza. J. Štolc (1994, s. 111) v **L** sg. uvádza aj tvary *na pleci, na ohni*.

v podtatranských nárečiach zvyšujú²⁸ mieru pádového synkretizmu. Rovnako ako neexistencia synkretickej dvojice D – L sg. neživ. mask. o-/jo-km. a v nt-km., aj prípony *-ja/-ovia* sú výsledkom interferencie podtatranských dialektov so susednými stredoslovenskými nárečiami.

Posledným rozdielom v deklinácii substantív medzi podtatranskými a ostatnými nárečiami západného regiónu východoslovenského makroareálu je výskyt **pôv. a-/ja-km.** relačnej morfémy v **L pl.** feminín a v nt-kmeňoch. V tvaroch *rukax, dušax* ide o pôv. relačné morfémy. V tvaroch L pl. o *koscax, o celatax* ide o nepôv. relačné morfémy. Vzhľadom na to, že morféma *-ax* sa vyskytuje v L pl. aj v časti severošarišských nárečí, bude užitočné porovnať mieru pádového synkretizmu medzi týmito dvomi skupinami východoslovenských nárečí. V severošarišských nárečiach je prípona *-ax* v L pl. rodovo unifikovaná, čo zvyšuje mieru pádového synkretizmu v pl. mask. a neutier, čo sa nedá povedať o podtatranských nárečiach. V nich je v L pl. v mask. a neutrách prípona *-ox*.

7 Záver

Vidíme, že podtatranské a severošarišské dialekty v substantívnej deklinácii spája a zároveň diferencuje od ostatných východoslovenských dialektov neprítomnosť synkretickej dvojice L – G pl., resp. G – L plurálu²⁹ vo feminínach³⁰ a v nt-kmeňoch.³¹ Tento fakt vyplýva z ich periférnej polohy a z následných jazykových kontaktov s poľským, východoslovanským, resp. so stredoslovenským jazykovým územím, na ktorom sa uvedená synkretická dvojica tiež nesformovala, čo znižuje mieru pádového synkretizmu. Gramatická morféma *-ax* v L pl. feminín a nt-km. je v oboch skúmaných dialeктоch výsledkom jazykových kontaktov, len v rozdielnej kvalite.³²

Ukázalo sa nám, že odchýlky v substantívnej deklinácii podtatranských nárečí od väčšiny východoslovenských dialektov a ich príklon k stredoslovenským nárečiam nie vždy znižujú mieru pádového synkretizmu, hoci by sa nám tak vzhľadom na rozsiahle medziparadigmatické

²⁸ Okrem formy tvar *bracija*, ktorá znižuje mieru pádového synkretizmu oproti severošarišským dialektom, lebo tam je v N pl. nepôv. forma *bratove*.

²⁹ R. Krajčovič (1988, s. 297) tvrdí, že rodová unifikácia v pl. sotáckych nárečí nie je dôsledná, lebo sa obmedzuje len na medziparadigmatické vyrovnávanie tvarov. Výskum V. Kováčovej (2010, s. 56) tieto tvrdenia vyvracia. Podľa autorky (ibid.) v sotáckych nárečiach došlo k vnútroparadigmatickému vyrovnávaniu aj v pl., len v rámci jednotlivých oblastí sotáckych dialektov v rozdielnej kvalite.

³⁰ V prípade severošarišských dialektov severne a juhozápadne od Bardejova aj v ostatných dvoch rodoch.

³¹ V severošarišských nárečiach severne a juhozápadne od Bardejova sa nesformovala synkretická dvojica L – G pl. ani v ostatných rodoch (Buffa, 1995, s. 123 – 125), no aktuálne výskumy ukazujú, že aj v tejto skupine severošarišských dialektov sa dnes v L a v G pl. vyskytuje všeobecne východoslovenská morféma *-ox* (Bilský, 2019a).

³² Kým v podtatranských nárečiach ide o vplyv strednej slovenčiny, v prípade severošarišských dialektov ide o výsledok slovensko-poľských a slovensko-rusínskych jazykových kontaktov.

vyrovnávanie vo východoslovenských nárečiach mohlo prvoplánovo javiť. Neprítomnosť synkretickej dvojice D – L sg. jo-/bjo-km. neutier, neživ. mask. a nt-km. a a-/ja-km. relačné morfémy v L pl. feminín a nt-km. znižujú mieru pádového synkretizmu v podtatranských nárečiach v porovnaní s ostatnými východoslovenskými dialektmi. Naopak, formy ako *sinovia*, *lužia*, *gazdovia*, ktoré sú atypické pre východoslovenské nárečia, mieru pádového synkretizmu podtatranských nárečí zvyšujú, lebo ich genéza je oproti morféмам -e/-ove zložitejšia.

Výsledkom slovensko-poľských jazykových kontaktov je zachovanie prípony *-em* v I sg. mask. a neutier v severošarišských nárečiach, rovnako aj expanzia (i keď ojedinelá) prípony *-ovi* do D sg. neživ. mask., čo zvyšuje mieru pádového synkretizmu. Náš nedávny podrobný výskum³³ ukázal, že celková miera pádového synkretizmu je v skúmaných pomedzných dialeктоch nižšia ako v ostatných východoslovenských nárečiach. Ako vidno, aj pádový synkretizmus dokazuje pomedzný charakter týchto nárečí, v ktorých sa prejavili jazykové kontakty a interferencie.

LITERATÚRA

- BILSKÝ, Jozef: Súčasný stav používania nárečia v Dlhej Lúke. Diplomová práca. Košice: Filozofická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika 2014. 88 s.
- BILSKÝ, Jozef: Pádový synkretizmus v severošarišskom nárečí. In: Slované: Souznění a konflikty. Ed. M. Giger. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovej 2016, s. 21 – 32.
- BILSKÝ, Jozef: Severošarišská archaická enkláva menom Hažlín. Rigorózna práca. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2017. 169 s.
- BILSKÝ, Jozef: Substantívna deklinácia v spisovnej rusínčine a slovenčine na pozadí pádového synkretizmu. In: 20 rokov vysokoškolskej rusinistiky na Slovensku: zborník referátov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v dňoch 17. – 19. októbra 2018 na Prešovskej univerzite. Ed. K. Koporová. Prešov: Prešovská univerzita – Centrum jazykov a kultúr národnostných menšín – Ústav rusínskeho jazyka a kultúry 2018, s. 326 – 338.
- BILSKÝ, Jozef: Morfológické zmeny v nárečí Dlhej Lúky. In: Variety jazyka a jazykovedy. Východoslovenské nárečia v minulosti a dnes (na počesť doc. PhDr. Ladislava Bartka, CSc.). Eds. P. Karpinský – V. Perovská. Prešov: Prešovská univerzita 2019a, s. 149 – 158. Dostupné z WWW: <http://www.pulib.sk/web/pdf/web/viewer.html?file=/web/kniznica/elpub/dokument/Karpinsky2/subor/zbornik.pdf> [cit. 2019-12-12].
- BILSKÝ, Jozef: Pádový synkretizmus vo východoslovenských nárečiach. Dizertačná práca. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2019b. 258 s.
- BUFFA, Ferdinand: Šarišské nárečia. Bratislava: Veda 1995. 400 s.

³³ Bilský (2019b).

- DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Goralské nárečia (Odras slovensko-poľských jazykových kontaktov na fonologickej rovine). Bratislava: Veda 1993. 169 s.
- DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Kapitoly zo slavistiky II. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2008. 312 s.
- DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Goralské nárečia z pohľadu súčasnej slovenskej jazykovedy. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity 2016. 248 s.
- DVONČ, Ladislav a kol.: Morfológia slovenského jazyka. Bratislava: Veda 1966. 896 s.
- KOTULIČ, Izidor: Historické hláskoslovie a tvaroslovie východoslovenských nárečí (1957). Bratislava: Veda 2017. 269 s.
- KOVÁČOVÁ, Viera: Sotácke nárečia severovýchodného Zemplína z aspektu petrifikácie a nivelizácie. Ružomberok: Filozofická fakulta Katolíckej univerzity 2010. 173 s.
- KRAJČOVIČ, Rudolf: Náčrt dejín slovenského jazyka. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1971. 196 s.
- KRAJČOVIČ, Rudolf: Textová príručka k dejinám slovenského jazyka. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1979. 208 s.
- KRAJČOVIČ, Rudolf: Vývin slovenského jazyka a dialektológia. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1988. 344 s.
- MISTRÍK, Jozef a kol.: Encyklopédia jazykovedy. Bratislava: Obzor 1993. 518 s.
- PAULINY, Eugen: Vývin slovenskej deklinácie. Bratislava: Veda 1990. 266 s.
- RIPKA, Ivor: Korene pádového synkretizmu v mäkkých ženských substantívach. In: Tradícia a perspektívy gramatického výskumu na Slovensku: zborník príspevkov z vedeckej konferencie konanej v dňoch 8. – 9. októbra 2001 v Smoleniciach. Ed. M. Šimková. Bratislava: Veda 2003, s. 103 – 107. Dostupné z: <http://www.juls.savba.sk/ediela/tpgvs2003/tpgvs.pdf> [cit. 2019-12-12].
- SEDLÁKOVÁ, Marianna: Vokalická a konsonantická mäkkostná korelácia v slovenských nárečiach na základe fonologickej mikroštruktúry jedného nárečia juhovýchodného Spiša. In: *Philologica*. LXX II. Slovo a tvar v štruktúre a v komunikácii. Ed. G. Múcsková. Bratislava: Univerzita Komenského 2013, s. 137 – 147.
- ŠTOLC, Jozef: *Atlas slovenského jazyka II. Flexia. Časť prvá. Mapy*. Bratislava: Veda 1981. 316 s.
- ŠTOLC, Jozef: Slovenská dialektológia. Bratislava: Veda 1994. 173 s.